

การศึกษาแบบกรณีศึกษา : Case Study

ดร. ยาใจ พงษ์บริบูรณ์*

บทนำ

เป็นที่ทราบกันดีว่ารูปแบบการวิจัยมีหลายวิธี ซึ่งแต่ละวิธีย่อมมีความเหมาะสมกับปัญหาการวิจัยแต่ละเรื่อง การศึกษาแบบกรณีศึกษา (Case study) เป็นวิธีการวิจัยอีกแบบหนึ่งที่มีความสำคัญในการศึกษาคำตอบที่มีลักษณะเฉพาะตัว และมีประโยชน์สำหรับนักวิจัยเชิงคุณภาพ

ในการวิจัยทางการศึกษา (Education) นั้น มีประเด็นปัญหาที่หลากหลายและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตามเวลาและสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป ซึ่งควรที่จะต้องมีการศึกษาปัญหาย่างลึกซึ้งเพื่อให้ได้แนวทางหรือคำตอบของปัญหาที่เที่ยงตรงและสอดคล้องกับสภาพการของกรณี หรือเหตุการณ์ หรือกลุ่มเป้าหมาย ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ต้องอาศัยวิธีการศึกษาปัญหาแบบเจาะลึกเป็นแบบกรณีศึกษา เพื่อให้ได้คำตอบที่ครอบคลุมในเรื่องของสภาพการที่เป็นอยู่ ที่มาของปัญหา ผลกระทบทางตรงและทางอ้อมที่เกิดขึ้น อันจะนำไปสู่การค้นหาแนวทางพัฒนาและแก้ไขต่อไป

คุณลักษณะการศึกษาแบบกรณีศึกษา

Case Study หรือการศึกษาแบบกรณีศึกษา เป็นการศึกษาที่อยู่ในขอบข่ายของการวิจัยเชิงคุณภาพ อีกแบบหนึ่งที่นักวิจัยให้ความสนใจอย่างมากในปัจจุบันนี้ การทำวิจัยในรูปของการศึกษาแบบกรณีศึกษา นั้น Richard M. Jaeger (1997) และ James H. McMillan (2000) ได้กล่าวถึงกรณีศึกษา การศึกษาแบบกรณีศึกษาไว้โดยสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. ความหมายของการศึกษาแบบกรณีศึกษา

การวิจัยคุณภาพที่มีแบบแผนการศึกษาแบบกรณีศึกษา หมายถึง การวิเคราะห์ข้อมูลที่เน้นปรากฏการณ์หนึ่งๆ (One phenomenon) ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกที่จะศึกษาในเชิงลึกโดยไม่คำนึงถึง จำนวนของ

สถานที่หรือแหล่ง (Sites) ผู้มีส่วนร่วม (Participants) เอกสาร (documents) ของหนึ่งเดียวที่จะศึกษา เช่น ผู้บริหาร 1 คน นักเรียน 1 กลุ่มในห้องเรียน 1 โรงเรียน 1 โปรแกรม 1 กระบวนการหรือ 1 มโนคติ แต่บางครั้งหนึ่งเดียวที่ศึกษาอาจเป็นแบ่งตามDemography groups เช่น กลุ่มเพศชายและเพศหญิง กลุ่มคนขาวและคนดำ หรือเป็น programmatic groups เช่น กลุ่มนักเรียน ผู้ต้อออกและผู้กำลังศึกษา กลุ่มผู้ทำงานมีประสิทธิภาพและไม่มีประสิทธิภาพ แต่เป้าหมายเป็นการศึกษาเพียง 1 ปรากฏการณ์ ไม่ได้เน้นการเปรียบเทียบความแตกต่างของกลุ่มต่างๆ ด้วยวิธีการทางสถิติ แต่เน้นความชัดเจนเกี่ยวกับคุณลักษณะที่กลุ่มต่างๆ นั้นสามารถให้ข้อมูลข่าวสารตอบคำถามของการวิจัยได้

Stake (1988) ให้ความหมายของการศึกษาแบบกรณีศึกษา ไว้ว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับกรณีที่เราต้องการศึกษา และแสดงถึงผลของการเรียนรู้ในกรณีนั้น (Product of learning) และได้ให้ความหมายของคำว่า “Case” ว่า หมายถึง สิ่งที่เราต้องการศึกษาโดยจะต้องได้รับ

การศึกษาอย่างใกล้ชิดใน Case นั้น เป็นระบบที่ซับซ้อน (complexity) มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (Dynamic) และภายในระบบนั้นจะประกอบไปด้วยคุณลักษณะเฉพาะตัว (characteristic) ภาพรวม (totality) และขอบเขต (boundaries) นอกจากนี้ Stake ยังได้ให้ความหมายเพิ่มเติมว่า การศึกษาแบบกรณีศึกษา เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษางานด้านต่างๆ ดังนี้

- (1) งานทางด้านการแพทย์ (Medicine work) ทางด้านสังคม (Social work) การวางแผนเมืองหลวง (Urban planning) และวิชาว่าด้วยโรคของต้นไม้ (Plant pathology)
- (2) งานบริการทางวิทยาศาสตร์ (Science service) และบริการทาง สังคม (Social service)
- (3) ภาษาพื้นเมือง (Vernacular)

2. ลักษณะของการศึกษาแบบกรณีศึกษา (Characteristics of the Case Study)

เป็นการศึกษาแบบวิเคราะห์เจาะลึกเกี่ยวกับเหตุการณ์หรือสถานการณ์หนึ่งหรือหลายเหตุการณ์ เช่น ชุดของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Settings) โปรแกรม (Programs) กลุ่มของสังคม (Social Groups) ชุมชน (Communities) บุคคล (Individuals) หรือสิ่งอื่นๆ อย่างมีระบบ ซึ่งบางครั้ง การศึกษา Case (กรณี) ใด Case หนึ่งอาจสามารถอ้างอิงไปยัง Case อื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันได้ ซึ่งเรียกว่า Micro – Macro Problem

การศึกษาโดยใช้การศึกษาแบบกรณีศึกษาส่วนใหญ่จะใช้วิธีการสังเกต หรือเฝ้าดูอย่างใกล้ชิด แต่บาง Case ก็อาจต้องใช้หลายๆ วิธีการ เพราะแต่ละ Case มีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกัน

ลักษณะของการศึกษาแบบกรณีศึกษาในการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาสิ่งที่เป็นนามธรรมอย่างมาก เช่น ความคิด ทศนคติ ค่านิยม วัฒนธรรม เป็นต้น โดยใช้การบรรยายอย่างมีหลักฐานหรือมีทฤษฎีสนับสนุนเป็นการศึกษาโดยเน้นที่ความสนใจของผู้วิจัยมากกว่าเน้นที่ผู้อ่าน โดยผู้วิจัยจะทำความเข้าใจกับ Case นั้นๆ และอธิบายสิ่งที่เข้าใจอย่างละเอียดถี่ถ้วน และมีหลักฐานสนับสนุน การศึกษาแบบกรณีศึกษา ไม่สนใจกลุ่มตัวอย่าง และไม่สนใจกลุ่มประชากร แต่จะเจาะจงศึกษา Case ที่นักวิจัยสนใจโดยตรง เป็นการศึกษาอย่างต่อเนื่องไม่มีที่สิ้นสุด เพราะใน Case หนึ่งๆ อาจมีประเด็นที่น่าสนใจเพิ่มขึ้นเป็นลูกโซ่ในขณะที่ทำการศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งประเด็นทั้งหลายอาจมีส่วนสัมพันธ์กับสิ่งที่ผู้ศึกษาวิจัยกำลังศึกษาอยู่ก็ได้ หน่วยที่ใช้ในการศึกษาวิจัย (Case study subject) แบ่งได้ 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. อาจเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง บุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือหน่วยงานองค์กรใดองค์กรหนึ่ง กรณีที่ต้องศึกษาแบบเจาะลึก หรือศึกษารายละเอียดของปัญหาหรือความสำเร็จของสิ่งนั้นๆ ซึ่งอาจใช้รูปแบบการศึกษาด้วยวิธี Historical Organizational, Observational, Life History หรือ Situation Analysis เป็นต้น

2. อาจเป็นการศึกษาโดยใช้หน่วยหรือแหล่งที่จะศึกษาจำนวนมาก เพื่อให้ได้ข้อสรุป เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่ง โดยใช้รูปแบบ

หลายกรณีหรือพหุกรณี (Multi cases) หรือหลายแหล่ง (Multi sites) เป็นต้น

3. ธรรมชาติของการศึกษา

การศึกษาแบบกรณีศึกษา มีธรรมชาติของการศึกษาดังนี้

- 1) เป็นการศึกษาที่เฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับสิ่งหนึ่งสิ่งใดเพียงสิ่งเดียว ทั้งนี้ อาจเป็น หนึ่งคน หนึ่งห้องเรียน หนึ่งหลักสูตร หรือหนึ่งราย (Case) เป็นต้น เพื่อให้รู้สภาพปัญหาที่แท้จริงของสิ่งที่ต้องการศึกษา อันจะนำไปสู่ประเด็นการดำเนินการ หรือการแก้ไขที่ถูกต้องต่อไป

- 2) เป็นหลักการการศึกษาที่เน้นความสนใจที่ case เดียวเท่านั้น ไม่ใช้กลุ่มตัวอย่างและไม่ใช้ประชากรทั้งหมดของ case

- 3) ประเภทของจุดมุ่งหมายในการศึกษาแบบการศึกษาแบบกรณีศึกษา แบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ

- (1) Instrumental case study เป็นการศึกษาที่มุ่งรายละเอียด คือต้องการศึกษา case นั้น ให้ลึกและรู้ทุกอย่างที่เป็นธรรมชาติของ case และสิ่งที่เกี่ยวข้องกับ case อย่างละเอียด โดยในการตีความและทำความเข้าใจ case จะให้ความสนใจไปที่ etic issues ซึ่งหมายถึงข้อมูลหรือความรู้ที่ผู้วิจัยได้มาหรือติดตามมาก่อนซึ่งอาจเป็นความรู้เรื่องวิธีการทำงานวิจัยหรือความรู้ทางด้านวิชาชีพอื่นๆ เช่น ทำการศึกษาผลการวิจัยในอดีตมาก่อนที่จะมาศึกษา case ที่ตนสนใจ เป็นต้น สิ่งที่ได้จากการ Instrumental case study จึงน่าจะเป็นข้อมูลพื้นฐานที่นำไปใช้ในการศึกษา case อื่นๆ ต่อไป สรุปก็คือการศึกษาแบบกรณีศึกษา เพื่อให้ได้วิธีการหรือเครื่องมือที่เหมาะสม เช่น ศึกษาทัศนคติของผู้เรียนวิทยาศาสตร์อย่างพหุกรณี เพื่อให้สามารถพัฒนาเครื่องมือวัดทัศนคติต่อวิทยาศาสตร์

- (2) Collective case study เป็นการศึกษาใน case ที่มีจำนวนมาก คือ หลายๆ cases ที่สามารถเชื่อมโยงสืบเสาะไปถึงแบบกรณีศึกษา (case) ที่ต้องการศึกษาได้ ทำให้เข้าใจในสิ่งที่ต้องการศึกษาได้มากขึ้น ซึ่งผู้ทำการวิจัยคิดว่าน่าจะต้องอาศัยธรรมชาติที่คล้ายกันของ case ต่างๆ ที่ศึกษาและอาศัยหลักการในข้อ

1) ในเรื่องของลักษณะธรรมชาติด้วย สรุป ก็คือศึกษาให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ของกรณีศึกษา ที่เป็นกลุ่มหรือประเภท เช่น ลักษณะของผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำเชิงรุก

(3) Intrinsic case study เป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นจากความสนใจของผู้วิจัยเอง เพื่อให้เข้าใจใน case นั้นดีขึ้น ไม่ใช่เพราะว่า case นั้นมีปัญหา แต่เป็นเพราะ case นั้นอยู่ในความสนใจของผู้วิจัยเอง โดยการตีความและการทำความเข้าใจกับ case จะมุ่งเน้นในความสนใจไปที่ emic issues และ think description

Emic issues เป็นสิ่งที่นักวิจัยค้นพบจากการศึกษาหรือค้นคว้ากับ case ที่ศึกษานั้น และ emic issues จะส่งผลต่อ case นั้นอย่างลึกๆ เป็นส่วนใหญ่ ส่วน **think description** หมายถึง สิ่งที่ได้ทราบจากการตีความในเชิงลึกของ case นั้น ได้เปิดเผยข้อมูลส่วนลึกให้ทราบในเรื่องการรับรู้ และค่านิยมของ case ดังกล่าวออกมาด้วยตัวเอง สรุปคือการศึกษากับ Case เบื้องต้นแล้วพบประเด็นสำคัญที่ส่งผลต่อ Case เช่น ศึกษาเด็กที่มีพฤติกรรมเรียนช้าในเด็กประเภทปกติแล้วพบว่าเกิดจากการขาดความอบอุ่นทางใจ จะเป็นกรณี Emic Issues ส่วนการพรรณนาความคิด (Think description) หมายถึง การเปิดเผยเรื่องราวที่สัมพันธ์กันเป็นเหตุผลต่อเนื่องก่อให้เกิดการรับรู้ ความพึงใจและค่านิยมของ case

4. ประเภทของวิธีการศึกษา แบบกรณีศึกษา (Types of Case Study) ที่สำคัญ มีดังนี้

1) Historical Organizational เป็นการศึกษาแบบกรณีศึกษา ที่มีจุดเน้นการศึกษาเกี่ยวกับองค์กรหนึ่ง ๆ อย่างตลอดเวลาต่อเนื่อง บ่อยครั้งที่เป็นการติดตามเกี่ยวกับ พัฒนาการขององค์กร

2) Observational เป็น การศึกษาแบบกรณีศึกษา ที่ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นวิธีการพื้นฐานของการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาบางสิ่งบางอย่างที่เป็นสิ่งเฉพาะเจาะจง เช่น การศึกษาเกี่ยวกับโรงเรียน หรือ ชั้นเรียนในโรงเรียนหนึ่งๆ เป็นต้น

3) Life History เป็นการศึกษาแบบกรณีศึกษา ที่อาศัยการเล่าหรือบรรยายโดยบุคคลอื่นๆ เกี่ยวกับความเป็นมาหรือประวัติของบุคคลหนึ่งอย่างสมบูรณ์ ซึ่งเป็นการรวมไปถึง Oral History ด้วย

4) Situation Analysis เป็นการศึกษาแบบกรณีศึกษา ที่ศึกษาเหตุการณ์เฉพาะ โดยอาศัยมุมมองที่แตกต่างหลากหลาย เช่น นักเรียนควบคุมตนเองเมื่อพ่อแม่ตายอย่างไร (How students deal with death of Parents ?)

5) Multi cases เป็นการศึกษาแบบกรณีศึกษา ที่ผู้วิจัยศึกษากับกรณีหรือผู้ถูกวิจัย (Entities) ที่มีความแตกต่างหลากหลาย และเป็นอิสระต่อกัน

6) Multi sists เป็น การศึกษาแบบกรณีศึกษา ที่ใช้แหล่งต่างๆ จำนวนมากหรือใช้ความร่วมมือในการวิจัยจากหลายฝ่าย โดยมีเป้าหมายหลักคือการพัฒนาทฤษฎี

5. จุดมุ่งหมายของการศึกษาแบบกรณีศึกษา

การศึกษาแบบกรณีศึกษามีจุดมุ่งหมายดังต่อไปนี้

1) เพื่อพัฒนารูปแบบแนวความคิด (To Develop a Concept Model) เป็นการศึกษาวิจัยที่เน้นสำรวจและค้นหา (exploratory and discovery – oriented research) จุดมุ่งหมายอาจเป็นคนเหตุการณ์ หรือกระบวนการที่เฉพาะเจาะจง จุดมุ่งหมายเพื่อบรรยายอย่างละเอียดเกี่ยวกับแนวความคิด/มโนคติ และพัฒนารูปแบบซึ่งเชื่อมโยงส่วนประกอบย่อย กับความหมายจากประสบการณ์ ตัวอย่างเช่น การวิจัยเรื่องวิถีชีวิตของเซลแมน

2) เพื่ออธิบายและวิเคราะห์สถานการณ์ (To describe and Analyze a Situation, Event และ Process) การวิจัยเชิงคุณภาพเหมาะในการศึกษาคนที่มีความเป็นเบี่ยงเบนจากปกติ เช่น หรือผู้ที่มีทักษะในการใช้ภาษาที่สอง การศึกษาแบบกรณีศึกษา ประเภทนี้จะถูกใช้กับเรื่องที่เป็นการโต้แย้ง หรือเรื่องที่เป็นประเด็นสำคัญ แต่ไม่เปิดเผยในสถาบันต่างๆ และมีเอกสารที่จะศึกษาน้อย

3) เพื่อวิพากษ์ความเชื่อทางสังคม วัฒนธรรมและการปฏิบัติ (To Criticize Social and Cultural Believes and Practices) เช่น การศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ การศึกษาสิทธิสตรี และการวิจัยทางจริยธรรม โดยมุ่งเน้นไปที่การทบทวนประวัติความเป็นมา (Historical revision)

การถ่ายโอน (Transformation) การให้ความใส่ใจ (Erosion of ignorance) และการให้อำนาจ (Empowerment) บางกรณีจะเน้นที่ประสบการณ์ที่มีอยู่ ทางด้านกลุ่มที่แตกต่างทางเชื้อชาติและจริยธรรม ชนชั้นทางสังคม และบทบาทของคนแต่ละเพศ โดยที่ผู้วิจัยจะเน้นศึกษาแยกเป็นประเภท ได้แก่ เชื้อชาติ (Race) กลุ่มทางจริยธรรม (Ethnic group) ระดับชั้นทางสังคมและเพศหญิง (Social class and female)

4) เพื่อประเมินโครงการ (To evaluate the Program) เป็นการประเมินบริบทของเหตุการณ์ การประเมินระหว่างการทำโครงการ การประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น โดยมุ่งหวังประเมินความสำเร็จของกิจกรรมหรือโครงการ ทั้งนี้จะอาศัยหลักการของทฤษฎีการประเมินมาเป็นแนวทาง เช่น CIPP Model และมีการประเมินตนเองของผู้ถูกศึกษาประกอบด้วย

5) เพื่อกำหนดประเด็นนโยบาย (To identify Policy Issues) โดยการใช้ การศึกษาแบบกรณีศึกษา ในการวิเคราะห์โครงสร้างทางเศรษฐกิจและทางนโยบายของชุมชนต่อปัญหา หรือข้อโต้แย้งหนึ่งๆ เช่น วิเคราะห์ทัศนคติของสมาชิกของคณะกรรมการของโรงเรียนเกี่ยวกับนโยบายที่ได้รับมาและการทำตามนโยบาย

6) เพื่อสนับสนุนโครงการวิจัยขนาดใหญ่ (To Contribute to Large - Scale Research Projects) การวิจัยเชิงคุณภาพจะบอกกระบวนการและความสัมพันธ์ภายในระหว่างประเด็นที่ศึกษาย่อยๆ ซึ่งอาจจะช่วยในการตีความการศึกษาในประเด็นย่อยๆ ที่ต้องการศึกษาเชิงประจักษ์ หมายความว่าถ้าหากใช้วิธีการศึกษาแบบกรณีศึกษา เข้ามาใช้ก็จะทำให้อธิบายประเด็นย่อยต่างๆ ได้ชัดเจนขึ้น นำไปสู่แนวทางการวิจัยขนาดใหญ่

7) เพื่อใช้นำร่องไปสู่การทำวิจัยเชิงปริมาณ (To Serve as a Precursor to Quantitative Research) หมายความว่าการศึกษาแบบกรณีศึกษา เป็นวิธีการนำไปสู่การวิจัยเชิงปริมาณ ทั้งนี้ก่อนที่ผู้วิจัยจะดำเนินการทดลองหรือใช้รูปแบบการวิจัยที่เป็นระบบมากขึ้น (More structured designs) ควรจะได้สังเกตภาพของสังคมและเก็บข้อมูลจากการสังเกตกลุ่มตัวอย่างที่จะศึกษาหรือเกี่ยวกับทริกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ก่อนทำการวิจัยจริงด้วย

วิจัยเชิงคุณภาพ เช่นการศึกษาเชิงบริบทของโรงเรียนดีเด่น 1-2 โรงเรียน จะทำให้เกิดความเข้าใจสภาพปฏิบัติความสำเร็จอุปสรรคโดยจะนำไปสู่การสร้างเครื่องมือเชิงปริมาณ และการออกแบบการวิจัยเชิงปริมาณต่อไป

วิธีการดำเนินการศึกษาแบบกรณีศึกษา

วิธีการศึกษาแบบกรณีศึกษา คำนึงถึงประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. ยุทธวิธีในการเลือกกลุ่มตัวอย่าง (Purposeful Sampling Strategies) ดังต่อไปนี้

(1) การเลือกแหล่งวิจัยที่เหมาะสม (Site selection)

(2) เลือกกรณีที่จะศึกษาอย่างชัดเจน (Comprehensive sampling)

(3) ระบุความแตกต่างของตัวอย่างให้มากที่สุด (Maximum variation sampling)

(4) กำหนดเครือข่ายของตัวอย่าง (Network sampling)

2. การกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยคำนึงถึงประเภทของแต่ละกรณี (Sampling by case type) ดังต่อไปนี้

(1) ตัวอย่างที่มีลักษณะสุดโต่ง (Extreme - case sampling)

(2) ตัวอย่างที่มีลักษณะเด่นในด้านใดด้านหนึ่ง (Intense - case sampling)

(3) ตัวอย่างที่มีลักษณะลักษณะเฉพาะตัว (Typical - case sampling)

(4) ตัวอย่างที่มีลักษณะไม่มีใครเหมือน (Unique - case sampling)

(5) ตัวอย่างที่มีลักษณะมีคนรู้จักมาก (Reputation - case sampling)

(6) ตัวอย่างที่มีลักษณะน่าวิเคราะห์ (Critical - case sampling)

(7) ตัวอย่างที่มีลักษณะต้องใช้หลักทฤษฎีอ้างอิง (Concept / theory - based Sampling)

(8) ตัวอย่างที่ต้องใช้วิธีการผสมหลายอย่างรวมกันอย่างมีวัตถุประสงค์ (Combination of purposeful sampling strategies)

3. การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง (Sample Size) ต้องเชื่อมโยงสัมพันธ์กับ วัตถุประสงค์ที่จะศึกษา ปัญหาการวิจัย เทคนิคหลักของการเก็บข้อมูล และ ประสิทธิภาพของข้อมูลที่เป็นจริงถูกต้องหรือความสมบูรณ์ของข้อมูล (information – rich cases) สิ่งที่สำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพ ไม่ได้ขึ้นกับขนาดของกลุ่มตัวอย่าง แต่ขึ้นกับความสมบูรณ์ของข้อมูล จาก case และ ความสามารถในการวิเคราะห์ของผู้วิจัย

คำถามต่อไปนี้จะเป็นตัวกำหนด ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

- (1) วัตถุประสงค์ของการศึกษาคืออะไร
- (2) การศึกษามุ่งประเด็นหรือเน้นอะไร
- (3) การเก็บข้อมูลแรกสุดคืออะไร
- (4) ประสิทธิภาพของผู้ให้ข้อมูลคืออะไร
- (5) ข้อมูลได้มาจากไหน หรือจะต้องเพิ่ม การหาข้อมูลกับกลุ่มใหม่ไหม
- (6) นักวิจัยจะส่งข้อมูลที่ได้รับมาให้กับกลุ่ม เพื่อนช่วยทบทวนตรวจสอบ และตัดสินใจเป็นเอกฉันท์ นักวิจัยทางคุณภาพส่วนมากวางแผนโดยใช้ ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดเล็ก (Minimum Sample Size)

4. ระยะของการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ยุทธศาสตร์ (Phase of Data Collection and Analysis of Strategies) การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ยุทธศาสตร์ที่ใช้ เทคนิคต่างๆ จะต้องมีความยืดหยุ่นและขึ้นกับยุทธศาสตร์และข้อมูลที่ได้รับตั้งแต่เริ่มแรก ขั้นตอนการวิจัยจะคล้ายคลึงกับ การสังเกตแบบชาติพันธุ์วรรณา (ethnographic observation), สัมภาษณ์แบบชาติพันธุ์วรรณา (ethnographic interviews) และวิธีวิทยาเชิงประวัติศาสตร์ (historical methodologies)

การดำเนินการเก็บข้อมูลโดยมีขั้นตอน 5 ขั้นตอน คือ

- ระยะที่ 1 การวางแผน
- ระยะที่ 2 การเริ่มเก็บข้อมูล
- ระยะที่ 3 การเก็บข้อมูลพื้นฐาน
- ระยะที่ 4 การสรุปการเก็บข้อมูล
- ระยะที่ 5 การแก้ไขปรับปรุงให้สมบูรณ์

3.5 กลยุทธ์ในการลดความลำเอียงของผู้วิจัย (Strategies to Minimize Researcher Bias)

ผู้วิจัยอาจจำเป็นต้องออกแบบใช้ กลยุทธ์ต่อไปนี้อย่างเทคนิคมาช่วยในขณะดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลให้ได้ข้อมูลที่มีความตรง (Validity) และเชื่อถือได้ (reliability)

(1) เพื่อนร่วมวิพากษ์ข้อมูล (Peer debriefer) เป็นการเลือกเพื่อนร่วมวิจัย 1 คน ที่สามารถช่วยวิเคราะห์ข้อมูลและตีความหมายอย่างสมเหตุสมผล มีบ่อยครั้งเรื่องที่ศึกษาจะเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่มีความรุนแรง ด้านอารมณ์ความรู้สึก หรือผู้วิจัยมีประสบการณ์ที่ไม่ดีอาจมีข้อขัดแย้งในการเก็บข้อมูล ดังนั้นต้องหาความเป็นกลางของข้อมูลจากการวิเคราะห์ของผู้อื่นด้วย

(2) บันทึกแผนการทำงาน (Field log) เป็นการบันทึก วัน เวลา สถานที่ บุคคล กิจกรรม ที่ไปสำรวจข้อมูล และนำมาจัดเป็นหมวดหมู่ เป็นการวางแผนการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบและให้ตรวจสอบได้ว่าแต่ละแผนที่วางไว้ในแต่ละวันประสบความสำเร็จเพียงใด

(3) อนุทินภาคสนาม (Field journal) เป็นการบันทึกในลักษณะเป็นเรื่องราวค่อนข้างเป็นส่วนตัว ที่ผู้วิจัยมีต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างเก็บข้อมูล (ซึ่งจะไม่รวมกับบันทึกข้อมูลปกติ ใน (Field notes) ข้อมูลที่ได้ อาจมาประกอบในการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงสมมติฐานหรือแบบแผนการวิจัยต่อไปได้

(4) บันทึกการพิจารณาเชิงจริยธรรม Ethical considerations recorded เป็นการบันทึกการตกอยู่ในสภาพกลืนไม่เข้าคายไม่ออก และการตัดสินใจการดำเนินการวิจัยที่ต้องอาศัย คุณธรรมประกอบด้วย

(5) บันทึกเพื่อการตรวจสอบ (Audibility) เป็นการบันทึกเทคนิคที่ใช้การจัดการเก็บข้อมูล การลงรหัส การแยกประเภท หลักการในการตัดสินใจ เป็นต้น เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงให้เห็นความโปร่งใสที่จะถูกตรวจสอบจากผู้ประเมินภายนอก

(6) การใช้กิจกรรมเสริม (Formal corroboration of initial findings) กรณีนี้พบว่าแหล่งข้อมูลเบื้องต้นที่ได้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) มีจำนวน 2-3 คน นักวิจัยควรใช้กิจกรรมอื่นๆ มาเสริมเติมข้อมูล เช่น การสำรวจ การอภิปรายกลุ่ม เป็นต้น

การเก็บและการวิเคราะห์ข้อมูล (Gathering and analysis data)

แหล่งข้อมูลในการวิจัยแบบกรณีศึกษาได้มาจาก 6 แหล่ง คือ documentation, archival records, interviews, direct observations, participant observation และ physical artifacts (Yin, 1994 : 79) ข้อมูลที่ได้มานั้นเราต้องนำมาวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญในการวิจัย ข้อมูลที่เก็บมาได้จะวิเคราะห์ได้หรือไม่ จะวิเคราะห์อย่างไร เป็นปัญหาที่สำคัญมาก ก่อนการทำการวิเคราะห์ข้อมูลจำเป็นต้องนำข้อมูลมาตรวจสอบและจัดระเบียบเสียก่อน

1. การตรวจสอบข้อมูล

ข้อมูล que เก็บรวบรวมมาได้ต้องนำมาตรวจสอบ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ละเอียดมิได้ และถือว่าเป็นจริยธรรมของนักวิจัยที่ต้องมีความซื่อสัตย์ในการตรวจสอบข้อมูล การตรวจสอบที่ใช้กันมากคือ การตรวจสอบแบบสามเส้า (triangulation) (Denzin, 1970 : อ้างถึงในสุภางศ์ จันทวานิช, 2543 : 129 – 130) ซึ่งมีวิธีโดยละเอียดดังนี้

(1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ได้มาถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบโดยดูว่าถ้าข้อมูลต่างเวลาสถานที่ บุคคลจะแตกต่างกันหรือไม่

(2) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (investigator triangulation) คือ ตรวจสอบว่าผู้วิจัยแต่ละคนจะได้รับข้อมูลแตกต่างกันหรือไม่ เช่น เปลี่ยนผู้สัมภาษณ์ ผู้สังเกต

(3) การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (theory triangulation) คือ ตรวจสอบว่าถ้าผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิมจะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด

(4) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) คือ การใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการสัมภาษณ์ พร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากเอกสารประกอบด้วย

2. การจัดระเบียบข้อมูล (Data classification)

ข้อมูลผ่านการตรวจสอบแล้วต้องนำมาจัดระเบียบโดยการแยกประเภทข้อมูลเป็นกลุ่มเป็นหมวดหมู่ต่างๆ และคัดข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องหรือข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์กันออก ในทางปฏิบัตินั้นควรแยกข้อมูลประเภทที่เห็นง่าย และชัดเจนก่อน ในการแบ่งประเภทสามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

(1) แบ่งตามวัตถุประสงค์ ถ้าข้อมูลที่เก็บมาไม่ทราบว่าจะแบ่งอย่างไร ให้แบ่งตามวัตถุประสงค์ก่อน โดยคัดลอกข้อความจากการจดบันทึกข้อมูลในภาคสนามว่าส่วนใดตอบวัตถุประสงค์ใด และในทางปฏิบัติไม่ควรตัดบันทึกข้อมูลในภาคสนามเป็นส่วนๆ แต่ควรนำมาเรียบเรียงใหม่ เพราะในบันทึกข้อมูลภาคสนาม แต่ละตอนตอบคำถามได้หลายวัตถุประสงค์

(2) แบ่งตามลักษณะข้อมูล ข้อมูลประเภทรูปธรรม คือข้อมูลที่สามารถแฉงนบได้ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนอาคารบ้านเรือน ถนน บ่อน้ำ ข้อมูลประเภทนี้ นอกจากจะมีรายละเอียดในเชิงปริมาณแล้ว ต้องมีรายละเอียดว่าลักษณะของสิ่งนั้นเป็นอย่างไร ทำด้วยวัสดุใด ส่วนข้อมูลประเภทนามธรรม คือข้อมูลประเภทความคิดเห็น ความรู้สึก ข้อมูลประเภทนี้จะต้องแบ่งประเภทตามนิยามที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนตั้งแต่เริ่มเก็บข้อมูล ทั้งนี้เพื่อจะได้ตรงกับความต้องการ

(3) แบ่งตามองค์ประกอบ ที่ผูกพันกับผู้ให้ข้อมูล เช่น อายุ เพศ หรือระดับการศึกษา เป็นต้น

3. การวิเคราะห์ข้อมูล (Data analysis)

ในการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยกรณีศึกษา เป็นการนำข้อมูลมาจัดระเบียบหรือแบ่งประเภทแล้วนำมาเรียบเรียงเพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ต่างๆ หาความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ หรือหาคำตอบและข้อสรุปทั้งหมด เพื่อให้เห็นภาพรวมของสิ่งที่ศึกษา การวิเคราะห์ข้อมูลใน

การวิจัยแบบกรณีศึกษานั้น มีผู้เสนอแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลหลายท่าน เช่น ได้เสนอแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยแบบกรณีศึกษาไว้ 3 วิธี คือ

(1) การสรุปภาพรวม

(2) การวิเคราะห์ และอธิบายเชิงเหตุผล

(3) การบรรยายตามช่วงเวลา

Stake (1995 : อ้างอิงใน McMillan, 2000 : 269) ได้แบ่งขั้นการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยรายกรณี เป็น 4 ชนิด คือ

(1) Categorical aggregation นักวิจัย ลงรหัสข้อมูลและรวบรวมทันทีจากสิ่งที่มีความหมายว่า จะเกิดขึ้น (researcher codes data and collects form which meaning will emerge)

(2) Direct interpretation ใช้ตัวอย่างเดียว เพื่อแสดงภาพของความหมาย (use a single example to illustrate meaning)

(3) Drawing patterns การแสดงแบบแผน ที่จำเป็นการเพื่อตรวจสอบการเกี่ยวพันระหว่างกลุ่มที่ได้ลงรหัสและถึงคำตอบระหว่างกลุ่มหัวข้อหรือที่เข้ารหัสไว้ที่มากกว่า 2 กลุ่มขึ้นไป (is needed to examine the correspondence between two or more categories or codes)

(4) Naturalistic generalization การสรุป อ้างอิงเชิงธรรมชาติ ซึ่งได้จากข้อมูลที่เสนอแนะรวมทั้งมี สิ่งอื่นใดที่เกี่ยวข้องที่ผลการวิจัยจะนำไปประยุกต์สถานการณ์ อื่นๆ ได้

และ Yin (1994 : 106 – 109) ได้เสนอเทคนิค ที่สำคัญในการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยรายกรณี ที่นิยม ใช้ 4 เทคนิค คือ

(1) Pattern – Matching (รูปแบบจับคู่)

ในการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยราย กรณีนั้น ยุทธวิธีที่ต้องการมากที่สุด คือ การใช้รูปแบบ การจับคู่ทางตรรกะด้วยการเปรียบเทียบทางตรรกะ ของรูปแบบที่ได้มาจากข้อมูลเชิงประจักษ์กับรูปแบบและ การทำนาย (หรือการทำนายหลายทางเลือก) ถ้าหาก รูปแบบทั้งคู่มือความสอดคล้องกันก็จะได้รับผลลัพธ์ที่ ยืนยันได้ถึงความเข้มแข็งของความตรงภายในได้เป็น อย่างดี

(2) Explanation – Building (การสร้าง การอธิบาย)

ยุทธวิธีวิเคราะห์ชนิดนี้โดยแท้จริง แล้ว คือรูปแบบจับคู่แบบพิเศษนั่นเอง แต่กระบวนการ นั้นมีความยุ่งยากมากขึ้น ดังนั้น จึงสมควรที่จะได้จึงได้

พิจารณาแยกออกมาเป็นรูปแบบอีกชนิดหนึ่งต่างหาก โดยจุดหมายก็คือการวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาแบบกรณี ศึกษา ด้วยการสร้างการอธิบายเชิงรายละเอียดเนื้อหา เกี่ยวกับกรณีศึกษานั้นเอง

(3) Time – Series Analysis (การวิเคราะห์ เป็นช่วงเวลา)

ยุทธวิธีการวิเคราะห์แบบนี้ คือ การทำ การวิเคราะห์เป็นช่วงเวลาซึ่งเป็นการเปรียบเทียบ ความเหมือนของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อระยะเวลาเปลี่ยน ไป เช่น จากเริ่มต้นในสัปดาห์ที่ 1 ไปสู่สัปดาห์ที่ 2 3 4 และ ที่5 เป็นต้น การวิเคราะห์วิธีนี้คล้ายกับการวิเคราะห์เป็น ระยะเวลาในการวิจัยเชิงทดลองและการวิจัยกึ่งทดลอง ผู้วิจัยจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีหรือหลักการ สำคัญทางจิตวิทยาการทดลองและจิตวิทยาคลินิก และ ต้องใช้อ้างอิง (Reference) อย่างเป็นทางการด้วย

หากรูปแบบที่ซับซ้อนนั้นมีความกระชับ ที่ชัดเจนมากขึ้นตามช่วงเวลาที่ผ่านมาเท่าใด การวิเคราะห์ เป็นช่วงเวลาก็น่าจะมีความสำคัญมาก เพราะจะก่อให้เกิด การยืนยันถึงรากฐานที่แท้จริงสำหรับที่จะทำการสรุปใน การศึกษาแบบกรณีศึกษา มากขึ้นเท่านั้น

(4) Program logic Models (รูปแบบ โปรแกรมตรรกะ)

ยุทธวิธีรูปแบบนี้เป็นการผสมกัน ของรูปแบบจับคู่และการวิเคราะห์เป็นช่วงเวลานั้นเอง โดยที่รูปแบบที่มีการจับคู่กันนั้นเป็นรูปแบบที่สำคัญใน เชิงสาเหตุและผล ระหว่างตัวแปรอิสระ และตัวแปรผล จากนั้นทำการศึกษาต่อเนื่องด้วยรูปแบบการวิเคราะห์ เป็นช่วงเวลาในขอบเขตของระยะเวลาที่กำหนดไว้ การวิเคราะห์นั้นจำเป็นต้องดำเนินการด้วยความไม่รีบ ร้อน และด้วยความระมัดระวังเกี่ยวกับความเกี่ยวเนื่อง ที่ซับซ้อนของเหตุการณ์ (รูปแบบ) ในช่วงเวลาหนึ่งๆ กับ ช่วงเวลาต่อมา และมีความครอบคลุมถึงตัวแปรอิสระ และตัวแปรผล ยุทธวิธีนี้จะมีประโยชน์อย่างมากต่อการ อธิบาย (explanatory) การค้นคว้าสำรวจ (exploratory) ของการศึกษาแบบกรณีศึกษา มากกว่าใช้การวิเคราะห์ การศึกษารายกรณีเชิงพรรณนาธรรมดา

รูปแบบศึกษาแบบกรณีศึกษา

ชาย โพธิ์สีดา (2547) ได้เสนอรูปแบบของการวิจัยแบบกรณีศึกษา ซึ่งรวมถึงการวิจัยเชิงคุณภาพชนิดอื่นๆ ด้วย มี 3 รูปแบบดังนี้

1. ศึกษาเชิงพรรณนา (descriptive) มุ่งแสดงรายละเอียดพร้อมทั้งบริบทอย่างสมบูรณ์ของปรากฏการณ์ที่เลือกมาศึกษา นักวิจัยนำเสนอเนื้อหาด้วยเทคนิคการบรรยาย สิ่งสำคัญของการทำกรณีศึกษาแบบนี้อยู่ที่การให้ละเอียด ด้วยบริบทของกรณีศึกษา ไม่เน้นการวิเคราะห์

2. ศึกษาแบบมุ่งการค้นหา (exploratory) จัดว่าเป็นกรณีศึกษาที่รู้จักและใช้การแพร่หลายมาก มีลักษณะเป็นการวิจัยนำร่องเพื่อหาคำตอบสำหรับในทศน์ที่ยังไม่ชัดเจน หรือเพื่อสร้างสมมติฐานสำหรับการวิจัยแบบสำรวจที่จะทำตามมาในภายหลัง นอกจากนี้แล้วนักวิจัยอาจทำกรณีศึกษาเพื่อค้นหาว่าประเด็นปัญหาที่แท้จริงของปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ที่ไหน หรือเพื่อค้นหาว่าประเด็นที่ควรได้รับการศึกษาให้ลึกลงไปเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งคืออะไร หลังจากนั้นจึงออกแบบการวิจัยที่มุ่งทำความเข้าใจหรือหาทางแก้ปัญหาอื่นๆ อีกทีหนึ่ง

3. ศึกษาแบบมุ่งหาคำอธิบาย (explanatory) ในกรณีศึกษาแบบนี้ ปรากฏการณ์หรือสิ่งที่เลือกมาเป็นกรณีศึกษาอาจจะเป็นที่รู้จักหรือค้นเคยอยู่บ้างไม่มากนัก การศึกษาไม่ได้มุ่งที่จะเปิดเผยหรือทำความเข้าใจปรากฏการณ์ แต่เพื่อหาคำอธิบายที่ยังไม่เคยมีมาก่อน (หรือคำอธิบายอาจจะมีอยู่ แต่ไม่เป็นที่พอใจ) ด้วยกรณีศึกษา กรณีศึกษาเชิงคุณภาพแบบนี้มีประโยชน์มากสำหรับการหาคำอธิบายให้แก่ข้อค้นพบการศึกษาเชิงปริมาณ

คุณภาพด้านความตรงและความเที่ยงของการวิจัย

(1) ความตรงของการวิจัย (validity) หมายถึง การได้ข้อมูลที่ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง วิธีการทำวิจัยประเภทนี้ มีความตรงที่ตรวจสอบได้โดยวิธีการเก็บข้อมูลหรือตรวจสอบข้อมูลแบบตรวจสอบสามเส้า (triangulation) หมายถึง เก็บข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลจากหลายด้าน ทั้งด้านตัวผู้วิจัยผู้ถูกวิจัย และผู้ที่ได้รับผลกระทบ

(2) ความเที่ยงของการวิจัย (Reliability) หมายถึง ความคงที่ของข้อมูลจากการศึกษาซ้ำ ซึ่งจะมีความเกี่ยวข้องกับความตรงเบื้องต้นที่จากการใช้วิธีการศึกษาที่รัดกุมและใช้เครื่องมือที่เหมาะสม และจากการศึกษาข้อมูลด้วยการตรวจสอบข้อมูลหลายด้าน นั่นคือการทำให้เกิดความเที่ยงของผลการศึกษาวิจัย

เอกสารอ้างอิง

- พจน์ สะเพียรชัย. (2516). **หลักเบื้องต้นสำหรับการวิจัยทางการศึกษา** พระนคร : วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2540). **วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์** พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : ศูนย์ หนังสือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ. (2540). **ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคม**. กรุงเทพฯ. บริษัทเพื่องฟ้า พรินต์ติ้ง จำกัด.
- สุภาภค์ จันทวานิช. (2550). **การวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สุภาพ วาดเขียน. (2523). **วิธีวิจัยและสถิติทางการวิจัยในศึกษาศาสตร์**. กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- อนันต์ ศรีโสภณ. (2520). **หลักการวิจัยเบื้องต้น** เล่ม 1 - 2. เอกสารอัดสำเนา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- Best, J. W. **Research in Education**. N. Y. : Prentice – Hall Englewood Cliffs, 1959.
- Stake, Robert E. "Case Study Methods Education Research : Seeking Sweet Water". In **Complementary Method for Research in Education**. (1988). Edited by Richard M. Jaeger. Washington, D.C., American Educational Research Association.
- Wiersma, William. **Research Methods in Education : An Introduction**. Massachusetts: Allyn and Bacon, 1995.
- <http://pattani02.hypermrtnet.net/sonvijai/index02 .htm>
- <http://www.chula.ac.th/college/fineart/research/unit1.htm>
- <http://www.chula.ac.th/college/fineart/research/unit8.htm>
- <http://www.watpon.com/Elearning/res1.htm>

